

УЧЕНЬ АКАДЕМІКА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

(До 75-річчя від дня народження академіка
Володимира Васильовича Грабовецького)

В 50-х роках вже минулого століття він так стрімко увірвався в історичну науку, що невдовзі перетворився в одного з найавторитетніших фахівців середньовічної історії України. Олекса Довбуш і карпатське опришківство, Семен Височан і народно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького, історія стародавніх Галича і Звенигорода, сторінки історії Гуцульщини та Закарпаття... Це далеко неповний перелік проблем, які досліджував і досліджує вчений, якого ще за життя назвали легендарним. Ви, безперечно, здогадались, що мова йде про визначного українського історика, доктора історичних наук, професора, академіка Академії Наук Вищої Школи України, Заслуженого діяча науки і техніки України Володимира Васильовича Грабовецького.

Майбутній історик Володимир Грабовецький походив з древнього роду Грабовецьких – дрібних бояр періоду Галицького князівства XII – XIII ст. Ця верства галицького феодального суспільства пройшла значну еволюцію і спочатку посідала досить помітне місце в Галичині, маючи навіть свій родинний герб. Але потім скотилася до дрібної шляхти і майже нічим не відрізнялася від рядових селян, які виконували різноманітні повинності в маєтках феодалів. “За переказами мого батька Василя, - писав згодом В.Грабовецький у праці “З історії родоvodu Грабовецьких”, - рід Грабовецьких походив із давніх княжих часів з невеличкого села Грабовець, що знаходиться на Богородчанщині. Від назви села пішли прізвища, як це широко було прийнято в XIV – XV ст., мого роду Грабовецьких. Якось я відвідав це село і побачив ті місця, де колись, в далекому минулому, розростався наш рід. Село із своїми полями, лісами, мальовничими урочищами справляє картину типової галицької оселі. Тут сьогодні проживають селяни із прізвищами Грабовецьких”.

Володимир Грабовецькому пощастило розшукати один унікальний архівний документ про представників деяких груп Грабовецьких у їхньому родовому гнізді – селі Грабовець. Цікаво, що на цьому документі в кольорах зображений родовий герб Грабовецьких. На геральдичному щиті внизу зображена символічна брама, за прийнятим у середньовічній геральдиці правилом. У цій фортечній брамі на сторожі – середньовічний лицар, одягнений у бойові обладунки. По боках – справа і зліва, розміщені згорнуті прапори синього та білого кольору, які завершені стрічками, хрестами та кулями вгорі. Посередині герба зображений лицарський шолом, увінчаний короною, що символізує давніше королівське (князівське) походження. Зверху – фрагмент муру з трьома вежами, які вінчають павині пір'яни. Весь герб обрамований з обох боків по краях галуззями.

В середині XVIII ст. Грабовецькі осіли в Печеніжині, що на Коломийщині. Саме в цьому селі і побачив світ Володимир Грабовецький.

Авторитетний дослідник зауважував: “Можна лише висунути припущення, що частина роду Грабовецьких через свою незаможність, втративши будь-які письмові привілеї на своє українське шляхетське походження, оселилася в Печеніжині. Тут розростався цей рід вже як селянський...З того часу цей рід розселювався по всій Галичині, але найбільше таких родин було в селі Грабовець на Богородчанщині і в Печеніжині на Коломийщині”.

У передмові до своєї книги “Історія Печеніжина” В.Грабовецький писав: “Вже в його назві почуєш гомін віків. І мимоволі тебе зацікавить історія селища. Звідки взялася така назва – Печеніжин? Коли село виникло?.. Ми досить мало знаємо про цей населений пункт Прикарпаття, якому в 1993 р. виповнилося 550 років з часу першої письмової згадки. А тим часом тут з прісторичних часів жили люди, на що вказують і археологічні знахідки, і письмові джерела”.

24 липня 1928 р. у сім’ї печеніжинських бідняків Василя і Гафії Грабовецьких народився син, якого батьки нарекли Володимиром, а в колі сім’ї нібито називали “Влодком”. Родина Грабовецьких мало чим відрізнялася від решти селянських сімейств Печеніжина: злидні і бідність постійно панували серед них. До цього додамо, що Володимир був сьомою дитиною в сім’ї. Він нерідко чув, як батько в розпачі говорив: “Навіщо було того сьомого?”. “Моя родина, - пригадував В.Грабовецький, - була небагата. В час, коли я народився, у нас було восьмеро душ, було всього-навсього кілька мізерних клаптиків землі, або, як тоді називали, моргів поля, розкинутих в кількох урочищах, званих “горб”, “підцигла”, “той город”, “крушена”, “пригід”. Годувати таку сім’ю майже було неможливо”.

Батько історика Василь Дмитрович Грабовецький народився 10 квітня 1885 р. в убогій багатодітній сім’ї в урочищі під Смеречиною-Дібровою. В 1898 році закінчив шестирічну початкову школу, прикладаючись до навчання “з пильністю”, після чого пішов у науку до відомого майстра – Миколи Кузьменка навчатися секретам ткацького ремесла. Один з біографів сім’ї Грабовецьких Ярослава Ткачук писала, що “виткані з великим естетичним смаком такі верети, перемітки, скатерті, хустки користувалися успіхом у селян, робили дедалі популярнішим ім’я молодого ткача Василя із Заплеці. Його вироби почали замовляти селяни не лише Печеніжина, а й сусідніх сіл – Рунгур, Молодятина, Марківки, Княждвора. Ще й досі в багатьох хатах Печеніжина вам покажуть полотняні роботи Василя Грабовецького”.

У 1909 р. Василь одружився на дочці убогої багатодітньої вдовиці по Федорові Бойку Гафії, яка стала вірною помічницею у його творчій діяльності, авторкою ряду виробів прикладного мистецтва. Уже згадувана Я.Ткачук підмічала, що різноманітними техніками вишивання Гафія Грабовецька “володіла віртуозно”.

Чомусь так є, що саме найбідніші найбільше тягнуться до знань. Таким був і Володимир, якого односельчани називали “Влодком з книгою”. Так, він рано полюбив історію і завдячує цьому, перш за все,

батькові: “Мій добрий, чесний і побожний батько, простий селянин-ткач, довголітній паламар при горішній церкві Василь Грабовецький син Дмитра брав мене малога за руку і босоногого вів до Народного Дому в Коломиї слухати оповідання з історії України, які читав відомий український письменник Андрій Чайковський. Водив до церковної читальні “Скала” у Печеніжині, де я читав книги з історії України. Батько приносив додому дитячий щомісячний журнал “Дзвіночок” і розповідав вечорами про історію нашого народу, вчив нас любити свій рідний край, ділився спогадами про національно-визвольні змагання на початку ХХ століття, активним учасником яких був сам. Читаючи “Дзвіночок” та слухаючи розповіді батьків про козаків, опришків, гайдамаків та Січових Стрільців (батько був стрільцем УГА та боровся в її складі в листопадові дні під Львовом, а потім на Великій Україні), я дістав нестримний потяг до історії України”. Необхідно погодитися з твердженням біографів відомого історика, що “сім’я Василя Грабовецького зберігала українські традиції”.

До літа 1939 р. Володимир Грабовецький закінчив печеніжинську початкову “Рідну школу” і семирічку. Однак, цим хлопець не задовільнився і успішно склав іспити до класичної української гімназії в Коломиї. Розпочавши навчання при поляках, закінчував при більшовиках, які “золотого вересня” 1939 р. вступили на терени Західної України. Це був важкий період в житті українців Східної Галичини, коли масові репресії, депортація “неблагонадійних елементів” стали звичайним явищем. Проте, перебування радянських військ на західноукраїнських землях було недовготривалим. Вже 30 червня 1941 р. Німеччина захопила Львів і Тернопіль, а 1 липня – Дрогобич і Стрий. 2 липня 1941 р. нацистські війська вступили до Станіславова. Протягом двох тижнів вони не тільки перейшли радянський кордон, по річці Збруч, а й досягли, а подекуди перейшли лінію оборони Сталіна, що була приблизно за 350 кілометрів від кордону на 22 червня 1941 р. Західна Україна була окупована і на цій території почав впроваджуватися фашистський “новий порядок”. З приходом німців Володимир Грабовецький змушений був залишити навчання й повернутися в рідне село, де допомагав батькам при господарстві. “В 1942 році, - писали біографи історика, - виснаженого від голоду хлопця забрала сестра до Винників під Львовом, де в той час працювала на тютюновій фабриці. В 1942 році сестра влаштувала брата до Малої Львівської духовної семінарії, і тут він навчався протягом 1942-1944 років...”.

Звернемося до спогадів В.В.Грабовецького про період навчання в духовній семінарії: “... Якось восени 1942 року до нас у бурсу, де я тоді вчився, завітав ректор Великої Богословської Академії архієпископ Йосиф Сліпий. Він побував у моїй кімнаті №25. Тоді він зробив на мене сильне враження своєю постаттю, гарним обличчям з бородою. Він звернув увагу на те, що над моїм ліжком висить образ Гошівської Богоматері і похвалив мене за любов до Бога та погладив рукою мою голову. Пізніше він

цікавився життям семінарських бурсаків, деколи обідав з нами в їдальні і благословив нас своїм хрестом.

Згодом я бачив архієпископа Сліпого в каплиці великої духовної семінарії, де він в оточенні дияконів, священників, каноників правив Архиерейську службу Богу. Запам'яталися тоді в цій каплиці стінні художні розписи, які, як пізніше мені сказали, були розмальовані видатним українським художником Петром Холодним, і які після руйнації каплиці совітською владою восени 1944 року були знищені. Жаль, що не запам'ятав тієї проповіді Преосвященного Йосифа на тому Богослужінні за винятком таких слів: "Дорогі семінаристи, будьте ревними священниками, любіть свою українську Церкву, бо вона пройшла тяжку хресну дорогу, але ніколи не покидала свого народу".

І ще одна незабутня подія хвилює мене. А було так: перед святом Андрія у 1943 році сповістили наставники, що ми підемо до палати церкви св. Юра вітати з днем ангела Митрополита Андрія Шептицького. Ми всі зрадили, Дійсно, йдучи парами, прибули до митрополитчої палати в день святого Андрія увечері. Всі з нетерпінням чекали прибуття Князя Церкви, так шанованого і любимого нашою Церквою і народом. О 7 годині вечора з сусідньої кімнати в'їхав у візку Митрополит. То було незабутнє враження. Перед нами, семінаристами, з'явився справжній Патріарх і благословляв нас своєю рукою. Хор великої духовної семінарії співав урочисто многая літ. Здавалось, що сам Бог витає над нами. На нас дивились обличчя з галереї портретів митрополитів Української греко-католицької Церкви минулих століть. Ми, семінаристи, по черзі підходили і приймали благословення Митрополита. А оскільки я був одягнутий в гуцульський кептар, то митрополит запитав мене з ласкавою і доброю усмішкою: "Звідки ти, гуцулику?". "З Печеніжина, коло Коломий". – відповів я. "Славно, синку, хай тебе Господь береже". – відповів Кир Андрей.

З того часу пройшло багато десятиліть, а ці слова, сказані Митрополитом, і досі не забуваю. Запам'яталося те, з якою повагою до ім'янина ставився, стоячи біля Митрополита, Архієпископ Йосиф Сліпий в супроводі каноників і нашої професури".

З приходом так званих "других совітів" Володимир Грабовецький влаштувався секретарем міського споживчого товариства. Поєднуючи навчання із працею, 1947 р. він закінчив Винниківську середню школу робітничої молоді і вступив на історичний факультет Львівського державного університету.

40-50-ті роки були надзвичайно складними в житті науковців і студентів Львова. Особливо це стосується представників суспільних наук. Наприкінці 1948 р. у Львівському університеті викладало понад 300 вчених, з яких тільки 67 були місцевими. Серед них відомі вчені Михайло Возняк і майбутній наставник В.Грабовецького Іван Петрович Крип'якевич. Представники радянської влади продовжували їх вважати "запеклими українськими буржуазними націоналістами". Органи НКВС-ГПУ встановили постійний нагляд за ними, намагалися очорнити і

скомпрометувати в очах громадськості. І.П.Крип'якевичу заборонили читати курс лекцій, обмеживши його викладацьку діяльність роботою з аспірантами. Але під час перевірки з'ясувалося, що відомий історик продовжував опиратися на "схему Михайла Грушевського". Із нових архівних документів видно, що незважаючи на зміну влади в Західній Україні, І.П.Крип'якевич фактично не змінив своїх поглядів, не бажав пристосовуватись до нової системи. Доказом цього є виступ завідувача кафедрою історії України В.Горбатюка на засіданні ради Львівського університету 27 вересня 1947 р. "Проф. Крип'якевича, - говорив він, - не зуміла кафедра привести до такого стану, щоб він був роззброєний і поставлений до стінки, щоб він і другі йому подібні сказали, що вони відказуються від своїх поглядів попередніх, що їх погляди неправильні і не тільки на словах, але й на ділі, в пресі". Різно нападав на відомого українського вченого Я.Галан. "Я хочу сказати взагалі про тих письменників, які стоять на протилежному боці і хитаються, - говорив він 27 липня 1947 р. на нараді активістів інтелігенції м. Львова, - не знають куди краще їм схилитися. Радянська влада повільно з ними поводить, як, наприклад з проф. Крип'якевичем... Я скажу відверто, що ні одна країна в світі так би з вами не поступила". Аналогічне заявляли представники партії і влади Д.Мануїльський та І.Грушецький.

Особливо посилювались репресії після вбивства Я.Галана. Нещасна доля не обминула і В.Грабовецького – його теж виключили з університету, звинувативши в українському буржуазному націоналізмі. Студент В.Гайворонюк заявив, що Грабовецький "начебто поділяє ідеї "мюнхенської зграї", маючи на увазі українських емігрантів, та відвідує церкву і є сином попа. В той час в університеті на всіх факультетах проходили збори, на яких піддавали анафемі так званих українських буржуазних націоналістів. І лише коли університетські чиновники на свої запити не отримали з місця народження В.Грабовецького необхідного їм підтвердження, студента залишили в спокої. Проте в характеристиці на місце праці деканат записав, що В.Грабовецький виключався з університету.

Після закінчення історичного факультету В.Грабовецький був направлений на роботу вчителем історії в Новоскварявську середню школу Жовківського району на Львівщині, де він пропрацював до літа 1953 р. Вчителюючи, Володимир Грабовецький посилено працював, студіюючи праці Михайла Грушевського, Михайла Возняка, Івана Крип'якевича. Останній тоді очолював Інститут суспільних наук і мав світове ім'я в історичній науці. Перша зустріч з Крип'якевичем назавжди запам'яталась Володимирі Грабовецькому. Він пригадував: "... Коли секретарка сказала зайти, я спочатку захвилювався. І ось бачу відомого вченого. Іван Крип'якевич був середнього росту, з інтелігентним обличчям. Волосся густе, сиве, в окулярах. В розмові стриманий, коректний. Я завдячую долі, що звела мене з цією чудовою і щирою людиною, під керівництвом якої я працював 14 років. Не знаю чому, але з першого мого знайомства

професор повірив у мої наукові сили і протягом всієї нашої спільної праці в Інституті ставився до мене надзвичайно доботно і прихильно. Хочу сказати, що благородною рисою академіка Івана Крип'якевича було те, що він ніколи не звертав уваги на посаду, знайомство, а відкрито і об'єктивно рецензував праці своїх колег, науковців, вказував на недоліки, і його слово завжди було повчальним, мудрим". 19 вересня 1953 р. Президія львівського філіалу АН УРСР затвердила В.Грабовецького на посаду молодшого наукового співробітника відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. З цього часу почався стрімкий шлях молодого вченого до вершин наукової слави. 1953-1975 роки - так званий "львівський період" в науковій діяльності Володимира Грабовецького.

У своїй праці про Івана Крип'якевича, присвяченій 110-й річниці з дня народження вченого, В.В.Грабовецький відзначив: "... Іван Петрович мені дуже допоміг. Саме з ним я вперше прийшов до архіву і під його наглядом прочитав актову книгу старолатинською і старопольською мовами. Він контролював мої перші виписки, а часом і виправляв їх. Професор був чудовим знавцем першоджерел з багаторічним досвідом архівної роботи. Він старанно, за особливою системою виписок, умів добирати найбільш цінні актові рукописні дані з тієї чи іншої проблеми. І.П.Крип'якевич ніколи не обмежувався матеріалами до запланованої теми, а при нагоді фіксував все для майбутніх проблем, а тому радив спочатку виписувати заголовки і вказувати сторінки першоджерела тієї чи іншої актової книги, а потім вже уважно вчитуватися і фіксувати найбільш цікаві факти. Цим методом я користуюся протягом всієї своєї наукової діяльності. У зборі історичного матеріалу вчений був справжнім віртуозом і педантом. Він, досконало володіючи іноземними мовами, уважно перечитував складні тексти середньовічних актів гродських і земських латинською і старопольською мовами. Дослідник все підкреслював: "Не пропускати нічого найменшого з актів і фіксувати навіть те, що не по темі на час вивчення питання, але потім може знадобитися в наступних дослідженнях".

В.Грабовецький неодноразово вказував на велику ерудицію і компетентність академіка Івана Крип'якевича: "Іван Петрович взагалі був надзвичайно пунктуальний і акуратний, і як адміністратор, і як науковець. Якими б проблемами він не займався – чи то історія княжого періоду, джаччини (XV – XVIII ст.), Хмельниччини (1648 - 1654 рр.), історіографія, джерелознавство, чи допоміжні історичні дисципліни, він завжди глибоко вивчав першоджерела і з педантичною точністю умів їх науково застосувати до поставлених питань. Здається, нема такої теми з історії України періоду становлення, над якою б не працював учений. Основною його темою була історія Галицько-Волинського князівства XII – XIII століть. Але найбільше зусиль він доклав у дослідження Хмельниччини...".

Незважаючи на велике навантаження, І.П.Крип'якевич не забував про виховання і становлення молодих науковців. "Не раз його можна було

побачити в колі істориків, яким він давав поради, допомагав формулювати плани наукових праць, диктував з пам'яті бібліографію, - пригадував В.Грабовецький. – Він завжди знаходив контакт зі старшими за віком науковцями, згуртував колектив, з яким вирішував багато цікавих проблем... Одного разу, коли я зайшов до академіка, побачив порожній робочий стіл і стосик з восьми журналів. “Іване Петровичу, що з Вами?” – вихопилось у мене. Він з тяжкою напругою відповів: “Скільки тут номерів журналу, стільки місяців я хворію”. Йому було важко говорити після інсульту, тепер він більше слухав. Але потім якось сказав: “Не покидайте досліджувати історію Прикарпаття. Коли ви закінчите улюбленого Довбуша, то не шкодуйте труду і підготуйте хоч кілька узагальнюючих книг з історії цього краю, про літописні міста Коломию, Галич, Рогатин, Товмач, Калуш”. Завдання свого вчителя Володимир Грабовецький виконує, видаючи десятитомну працю “Нариси історії Прикарпаття” та тритомне дослідження “Ілюстрована історія Прикарпаття”.

Перша стаття В.Грабовецького з'явилася на сторінках винниківської газети “Радянське життя” 24 грудня 1953 р. В центрі дослідження молодого вченого був славний український гетьман Богдан Хмельницький. Протягом 1954-1956 рр. В.Грабовецький опублікував десятки статей, героями яких були першодрукар Іван Федоров, селянський бунтар Устим Кармелюк, проводир опришків Олекса Довбуш, славетний письменник Іван Франко. Однак, все більше і більше увагу В.Грабовецького привертала славнозвісна постать Олекси Довбуша. Одна за одною виходять його статті “Народний проводир Олекса Довбуш”, “Народний герой Олекса Довбуш”, “Новий документ про загибель Олекси Довбуша”, “Рух карпатських опришків напередодні і в роки визвольної війни 1648-1654 рр.”, “Селянський рух на Галицькому Прикарпатті в другій половині XVIII ст.”. Величезний джерельний матеріал з архівів Львова, Вроцлава, Кракова і Перемишля був узагальнений істориком у книзі “Народний герой Олекса Довбуш” (1957), яку високо оцінили рецензенти (І.Матесян, Я.Ісаєвич, Я.Мельничук, О.Єрмоленко та багато інших). В 1959 р. книга була перевидана російською мовою в Москві.

Цікава історія трапилась із першою книгою про Олексу Довбуша. У своїх спогадах “В пошуках Довбушевих скарбів” В.Грабовецький пригадував: “... Якось я в пошуках народних оповідань про Довбуша забрів на одну із полонин на Закарпатті біля села Ясиня Рахівського району. Старий (понад 70 років) кремезний гуцул-чабан гостинно привітав мене на полонині. І тут при ватрі ввечері у колі пастухів повів розмову про Олексу Довбуша і дуже цікаво розповідав про героя, майже так як я описав його у книзі. Я здивувався і запитав, звідки він про це знає. Старий гуцул, курячи люльку, з гордістю відповів: “Ото, легінику (звернувся до мене), я маю біблію про Довбуша, а там все написано файно і по правді”. “Що, біблію?”, перепитав я здивовано і старий чабан підтвердив це із втіхою і гордістю.

“Покажіть мені цю біблію” – звернувся я до гуцула. “Тільки не нині, а вранці, як сонце зійде на полонину, я покажу вам, легінику”, - відповів він. Тієї ночі у колибі я не спав, а думав, як то могло статися, що гуцул має книги, мені, історикові Довбуша, невідомі. Снувались у голові різні здогади: можливо, збереглися якісь давні папери або старовинні записи, які могли б збігатися з моїми твердженнями, побудованими на виявлених мною документах про життя й антифеодальну діяльність Олекси Довбуша.

Так і минула в мареві думок полонинська ніч. Мій господар полонини прокинувся, поцілував земличку, стиха прошептав якусь молитву і легко торкнув мене. “Підемо подивитися на біблію про Довбуша”, - сказав. Я встав, обтер обличчя ранньою рососою і ми разом з гуцулом підійшли приблизно на 500 метрів і зупинились над стрімким берегом. Ступивши на кілька кроків униз, гуцул відсунув шматок скельної брили, витягнув з-під нього згорток і показав мені почорнілу від часу книжечку: “Ось вам і біблія про Олексу-братака”. Я відкрив обкладинку і майже задрожав з хвилювання, коли побачив, що це саме перша моя книга, яка дійшла до гуцула на полонину. Отже, моя праця не пройшла марно, коли гуцули так любовно оберігають її, як колись наші батьки шанували Біблію”.

Протягом 1957 р. В.Грабовецький видрукував серію статей під рубрикою “Вивчай рідний край” на сторінках газети “Ленінська молодь”. Це були змістовні історичні нариси про Нестерів, Винники, Белз, Городок, Звенигород, Золочів, Буськ, Брюховичі, Сокаль, Бібрка, Великі Мости, Яворів тощо. В 1958 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту історії АН УРСР В.Грабовецький успішно захистив кандидатську дисертацію на тему “Селянський рух в Галицькому Прикарпатті в другій половині XVII ст.”.

Починаючи з цього часу чітко викристалізувалися проблеми, над якими працюватиме вчений впродовж багатьох років – історія вірменських поселень в Галичині, рух опришків, гайдамаччина, вплив народно-визвольної війни на західноукраїнські землі тощо. В 1962 р. побачила світ монографія В.Грабовецького “Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.”. Вчений взяв участь у створенні багатотомної “Української Радянської Енциклопедії”, написавши до неї ряд нарисів, зокрема, “Довбуш”, “Дрогобич”, “Опришки”, “Звенигород Галицький” та десятки інших.

Львівський період був надзвичайно плідним у науковій роботі В.Грабовецького. Крім вищеназваних праць, історик видав монографію “Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст.” (1966), яка одержала 11 схвальних рецензій і яку відомий вчений І.Г.Шульга назвав “кращим серед наукових творів про народних месників – опришків та їхніх уславлених ватажків, котрі діяли в Карпатах у XVI – XIX ст.”. Всеюго вчений опублікував близько 300 наукових праць. Багаторічна плідна наукова робота мала своє логічне завершення. 30 вересня 1968 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Київського

університету імені Тараса Шевченка В.Грабовецький захистив докторську дисертацію на тему “Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст.”. Додамо, що в обговоренні дисертації взяли участь десять провідних вчених України, а офіційними опонентами були член-кореспондент АН УРСР І.О.Гуржій, доктори історичних наук, професори Ф.П.Шевченко, І.Г.Шульга, М.І.Марченко. Неофіційними опонентами виступили професори І.І.Компанієць і Г.Я.Сергієнко.

В цей час В.Грабовецький активно займався громадською роботою, будучи членом Президії і головою секції історичних пам’яток Львівської організації Українського товариства охорони пам’яток історії та культури. За видатні успіхи в цій роботі правління названого товариства в 1975 р. нагородило В.Грабовецького нагрудним значком і медаллю “За доблесну працю”. Протягом 1968-1974 рр. відомому вченому запропонували вести тележурнал “Скарби народу” Львівської студії телебачення.

Середина 70-х років – період, який пізніше історики назвуть застійним. “Ера Брежнєва – Щербицького” завдала нищівного удару по українській науці, особливо історичній. Були звільнені з роботи із заборорою друкуватися відомі вчені Михайло Брайчевський і Олена Апанович. Змушений був покинути Львів Володимир Грабовецький. Однак, науковий Львів його не забув, і з нагоди 50-річчя з дня народження професора, науковці Інституту суспільних наук АН УРСР привітали В.Грабовецького: “Майже два десятиріччя Ви працювали в нашому Інституті, збагачуючи науку фундаментальними працями з історії України. Немало цікавих документів вдалося Вам врятувати від забуття. Ваші глибокі і захоплюючі дослідження завоювали заслужений авторитет серед широкого загалу читачів. Саме завдяки Вам слава про Довбуша та його легінів залунала широко в світі. Доля трудового селянства, невмирущі подвиги запорожців знайшли гідне відображення у Ваших монографіях та статтях. Ваші друзі й колеги бажають Вам міцного козацького здоров’я, чекають нових великих здобутків на ниві історичної науки. Діялося се у славному місті Львові року 1973, місяця липня, 24. Руками власними підписали цю ювілейну адресу 32 найбільших вагомих вчених Інституту”.

В 1975 – 1988 рр. В.Грабовецький працював професором кафедри історії СРСР і УРСР історичного факультету Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені Василя Стефаника. Поряд з цим він займав посади члена Наукової ради по дослідженню проблеми “Основні закономірності вітчизняної історії довоєнного періоду” при секції суспільних наук АН УРСР, члена бюро наукової координаційної ради з проблем “Історичне краєзнавство в Українській РСР” при відділенні історії, філософії та права АН УРСР, члена секції історичного краєзнавства республіканської наукової ради АН УРСР з проблем історичної науки, члена Президії та правління Івано-Франківської обласної організації Українського товариства охорони пам’яток історії та культури. В.Грабовецький є членом комітету Республіканської асоціації

українознавства і членом Наукового товариства ім. Тараса Шевченка у Львові, яке відновило свою діяльність у 1990 р.

Івано-Франківський період в науковій діяльності В.Грабовецького був не менш плідний, ніж львівський. Він опублікував майже 600 наукових праць. Серед монографій і брошур вченого необхідно назвати “Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років (З історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії)”(1979), “Гуцульщина XIII – XIX століть. Історичний нарис” (1982), “Колиска трьох братніх народів” (1982), “Надвірна” (1982), “Сходінками історії – у майбутнє” (1987), “Стежками Олекси Довбуша” (1988), “Нариси історії Івано-Франківська” (1989), “Галицька Трійця XIII століття: Тимофій, Авдій, Митуса” (1989), “Скульптурна Шевченкіана Прикарпаття” (1989), “Скульптурна Франкіяна Прикарпаття” (1990), “З історії некрополя України (Про могили українських гетьманів)” (1990) та багато інших.

В 1992 р. В.Грабовецький видав перший том із задуманих десяти “Нарисів історії Прикарпаття”. “Ця, перша частина книги, - говорить в передмові, - присвячена висвітленню історії з найдавніших часів до XV століття. В книзі автор в хронологічно-проблемному плані узагальнює на міцній джерельній основі історію краю первіснообщинного ладу, цікаво з'ясовує появу слов'янських племен, племінних союзів, життя людей в період Київської Русі IX – XI ст. Нарешті, читач може ознайомитися з економічним, політичним та культурним життям прикарпатців в час могутності Галицької держави, епох славних віток з династії Ростиславичів і Романовичів”.

У 1993 р. вийшли другий і третій томи “Нарисів”, в яких охоплено період XVI – XVII століть. Велика увага звернута проблемам заселення і розвитку Галицької землі, подіям народно-визвольної війни 1648-1654 рр. на Прикарпатті, соціально-економічним відносинам в краї та національно-визвольній боротьбі народних мас проти кріпацтва. Унікальні факти читач може почерпнути з розділу “Скит Манявський – перлина історії, культури і мистецтва на Прикарпатті”. Четвертий том, який побачив світ у 1994 р., присвячений соціально-економічним відносинам на Прикарпатті у XVIII ст. Вагоме місце в ньому приділено історії Гуцульщини, а також простежується національно-визвольна боротьба селян Прикарпаття, рух карпатських опришків.

Того ж року В.Грабовецький видав п'ятий том, до якого ввійшла монографія “Вірменські поселення XIII – XVIII ст.”. У передмові автор відзначав, що “минуле вірменських поселень на Україні, в тому числі на Прикарпатті, не лише окрема сторінка української історії, але й окремих розділ в історії вірменського народу. Воно доповнює історію двох дружніх народів, свідчить про братній їх історичний взаємозв'язок”. Дослідник аргументовано висвітлює такі проблеми, як вірменські поселення на Україні в історіографії та джерелах, виникнення вірменських поселень на Україні, соціально-економічне становище вірменських поселенців на Україні, участь вірменських поселенців у торгівлі, участь вірменських

поселенців у викупі бранців з бусурманської неволі, дипломатичних місіях Польщі та в боротьбі з татаро-турецькою агресією в Європі XV – XVII ст., адміністративно-судові функції у вірменських поселеннях Прикарпаття тощо.

У 1995 р. В.Грабовецький видав восьмий том “Нарисів”, до якого ввійшла монографія “Гуцульщина в другій половині XIX – початку XX ст.”. Дослідник відзначав, що “у восьмому томі “Нарисів історії Прикарпаття” іде мова про тодішній стан промислових галузей Гуцульщини, соціальну структуру населення Верховини, боротьбу гуцулів за своє соціальне і національне визволення. Наведені матеріали засвідчують, що, незважаючи на важке економічне становище, гуцули розвивали свої домашні промисли, серед яких високого рівня досягло ужиткове і декоративне народне мистецтво”.

В.Грабовецький продовжує працювати над історією карпатських опришків. У 1994 р. він видав фундаментальне дослідження “Олекса Довбуш (1700-1745)”, в якому узагальнив усі свої попередні праці про відважного народного месника, а також доповнив їх новими архівними і фольклорними матеріалами. Наслідком такої плідної та ефективної роботи стала монографія, в якій детально проаналізовано рух опришків кінця XVII – першої половини XVIII ст., показано відображення руху, очолюваного О.Довбушем, у народній творчості, художній літературі, живописі, музиці та кінематографії. В цьому контексті заслуговує на увагу книга “Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький: Етногенез, поширення, варіанти” (2000), написана у співавторстві з Марією Козачок та Лесею Турянською. Автори розглядають легендарну баладу під оглядом літературознавчих, історичних та музичних студій. При цьому вперше опубліковано понад 30 поетичних варіантів балади, зібраних різними записувачами XIX – XX століть.

В.Грабовецький продовжує працювати над дослідженням соціально-економічного, політичного і культурного розвитку окремих прикарпатських міст та містечок. Протягом 1996-2003 років побачили світ його монографії “Історія Коломиї з найдавніших часів до початку XX ст.”, “Уторопи. Сторінки історії. До 630-річчя першої письмової згадки”, “Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст.”, “Трабівка. Літопис оселі над Луквою. Присвячується 440-річчю виникнення села”, “Іванівці. Літопис села над Прутом. До 485-річчя заснування”, “Долина над Дністром. Ілюстрована історія села”, “Історія Івано-Франківська (Станіславова) з найдавніших часів до початку XX століття”, “Нарис історії Галича. З найдавніших часів до початку XX століття. До 1100-річчя заснування града”, “Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку XX століття”, “Нарис історії Княгинина” та ін.

Є всі підстави стверджувати, що Володимир Васильович виконав заповіт свого вчителя Івана Крип'якевича з приводу ґрунтовного дослідження історії міст і сіл Прикарпаття. Не випадково, що його плідна робота знайшла належну оцінку. Володимир Грабовецькому рішенням

міськвиконкомів восьми населених пунктів Прикарпаття присвоєно звання “Почесного громадянина” (Коломиї, Уторопів, Галича, Калуша, Печеніжина, Княгинина, Іванівців та Грабівки). Цей факт аналогів поки-що немає.

Унікальною у всіх відношеннях є праця В.Грабовецького “З любов’ю до Кобзаря за спогадами минулих літ” (1997). Заслуга вченого ще й у тому, що він запропонував читачам унікальну розповідь першого директора Канівського музею-заповідника “Могила Т.Г.Шевченка” Василя Коваленка про перепоховання поета, реконструкцію його могили, організацію музею та встановлення надмогильного пам’ятника на Тарасовій горі.

Історія запорізького козацтва теж продовжує перебувати в центрі досліджень визначного вченого. Лише протягом 2000-2003 рр. В.Грабовецький видав змістовні праці “Берестецька битва 1651 р. та історія створення пантеону і музею-заповідника “Козацькі могили”, “Битва під Батогом 1652 р. – славна сторінка в історії Хмельниччини”, “Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI – XVIII ст.”. У передмові до останньої В.Грабовецький написав проникливі рядки: “Вже будучи важко хворим, академік Іван Петрович Крип’якевич під час однієї з наших останніх зустрічей запитав мене, чи я працюю над питанням ролі запорізького козацтва в історії Західної України, на що я дав позитивну відповідь. На похороні академіка, свого вчителя, я остаточно вирішив здійснити заповіт Івана Петровича Крип’якевича відносно цієї теми. Після довгого переконання свого академічного керівництва мені вдалося остаточно затвердити тематичну роботу по відділу історії України на тему: “Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI – XVIII ст.”.

Після її закінчення в 1969 році намагався опублікувати завершену тему в академічному видавництві “Наукова думка”. Але мої зусилля були даремними. Всюди, куди я не звертався, тодішнє академічне і партійне керівництво завжди давало такого роду відповідь: “Тема не актуальна, пахне патріархальщиною”, “Тема звернута в минуле”, “Плани видань пересобтяжені на наступний рік”. Роки і десятиріччя другої половини ХХ століття минали. Ми поринули в іншу наукову тематику з історії західноукраїнських земель. До того ж у 1975 році перейшли на педагогічну працю, і тільки рукопис цієї моєї тематичної роботи зберігся. Якось нам не пощастило опублікувати цю 30-річну працю в 1992 році, коли Україна відзначала 500-річчя виникнення українського козацтва, за винятком каталогу моєї виставки, присвяченої цій ювілейній даті. І тільки тепер, з нагоди 510-річчя виникнення Українського козацтва, видаємо цю книгу, хоч невеличким тиражем і власним коштом. Але для кращого сприйняття читачем нашої праці ми вмістили в книзі старовинні гравюри XVI – XVIII ст., уривки автентичних документів, деякі картини та карти і схеми”. Такий складний шлях пройшла монографія Володимира Грабовецького про запорізьке козацтво, і я завдячую долі, що саме мені Володимир

Васильович довірив бути науковим рецензентом цього унікального видання.

У 2002 р. Володимир Грабовецький видав перший том фундаментальної тритомної «Ілюстрованої історії Прикарпаття». Ідея написання цієї книги визрівала давно. Починаючи із січня 1990 р. на сторінках газети «Прикарпатська правда» під рубрикою «Гомін віків» професор В.Грабовецький почав друкувати дослідження історії Прикарпаття. Якщо не врахувати «Історію міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область» (Київ, 1971) та «Назустріч мрії» (Ужгород, 1978), матеріали в яких подавалися вибірково, то ці публікації професора стали першою узагальнюючою працею із історії краю. В 1992-1993 роках, про що вже йшлося, були опубліковані Володимиром Грабовецьким перші томи «Нарисів історії Прикарпаття».

Автор, спираючись на літописні дані, архівні матеріали, історичну літературу, зумів представити нам першу частину задуманої ним багатотомної історії Прикарпаття. Перший том книги, присвячений висвітленню історії з найдавніших часів до середини XVII ст. Перед допитливим читачем зринуть сторінки історії княжої бувальщини Галицької землі, життя і діяльність відомих князів Володаря, Володимирика, Ярослава Осмомисла, Романа Мстиславича, Данила Романовича Галицького, Льва Даниловича, Юрія Львовича та його наступників. Чи не вперше так детально подано в книзі життєписи видатних діячів культури XIII століття, за визначенням автора, - «Галицької трійці» – премудрого книжника Тимофія, талановитого різьбяря Авдія і славетного співака Митуси. З цікавістю читаються сторінки історії розвитку писемності, освіти, архітектури в Галицькому князівстві.

Далі автор на цікавих даних джерел і літератури змальовує картину важкого випробування Прикарпаття після упадку Галицько-Волинської держави династії Романовичів в середині XIV століття. В цей час Галицьку землю загарбали угорські феодала і заправляли нею за допомогою свого намісника Володислава Опольського. Після горезвісної Кревської унії дослідник показує, що в 1387 р. Галичину захопила королівська Польща. Вона встановила свій адміністративний поділ і надала шляхті маєтки в Прикарпатському краю. Цікаво, що в книзі подані перші писемні згадки про населені пункти XIV – XVII ст., які так потрібні вчителю школи, котрий займається вивченням історії рідного краю та любителям-краєзнавцям. Вчитель, краєзнавець, допитливий турист знайде тут пояснення історико-географічної назви «Покуття», походження найменувань деяких сіл і міст. Досить докладно подано в книзі соціально-економічну характеристику краю в XV – XVII ст., встановлення кріпосницьких порядків, які поневолили масу колишнього вільного селянства, міщанства, дрібних бояр. З цікавістю читаються сторінки історії літописних міст Прикарпаття Галича, Коломиї, Снятина, Тисмениці.

Зрозуміло, що автор після економічної і політичної характеристики історії краю показує опозицію поневолених мас проти панівної іноземної верхівки. Це скарги і втечі селян, які поступово переросли в грізне національно-визвольне повстання в Галицькій землі 1490-1492 років під проводом народного героя Мухи. Це питання вперше в українській історіографії було опрацьоване професором Володимиром Грабовецьким.

Багаті архівні першоджерела, виявлені Володимиром Грабовецьким у різних архівних фондах Львова, Києва, Варшави, Кракова, Вроцлава за півстоліття дали змогу автору детально і фахово дослідити історію Прикарпаття XVI – XVII століть. Читач з фундаментального першого тому монографічної праці зможе довідатися про різні проблеми історії Прикарпаття цього бурхливого літописного періоду. Це – питання заселення прикарпатського краю, соціально-економічні і правові відносини в період розвитку кріпосництва, антикріпосницька боротьба селян і міщан за своє соціальне і національне визволення. З цікавістю читаються сторінки, де йде мова про колоритний опришківський рух, перебування зпорицьких козаків на Прикарпатті (1613 р.), татарські напади. Особливо цінним є висвітлення об'єктивної історії рогатинської бранки Насті Лісовської – Роксолани, яка в більшості відома з легенд. Автор на першоджерелах вперше, за відомим вченим-сходознавцем А.Кримським, розкриває невольничу долю українки з Рогатина.

Відомий історик України В.Грабовецький порушує питання про стан культури на Прикарпатті в XVI – XVII століттях, де вказує на навчання прикарпатських українців у європейських університетах, діяльність у Львові Юрія Рогатинця, як члена Львівського культурно-освітнього церковного братства, походженням з Рогатина. В монографії згадано про славнозвісну Стратинську друкарню та її діяча, відомого друкаря і гравера Памво Беринду, а також і його талановитий твір “Лексикон славенороський”.

Завершує академік свою працю дослідженням Прикарпатської Хмельниччини вікопомних 1548-1654 років. Раніше вчений опублікував з цієї проблеми ряд глибоконаукових монографій, брошур, розвідок, в яких висвітлюється діяльність таких народних героїв з Прикарпаття, як Семен Височан та Іван Грабівський. З книги академіка видно, що це була справжня галицька козаччина, яка вже тоді свідчила про історичні витоки української державної соборності і національно-визвольних змагань, що наочно проявлялося у покаянні галицького народу та утворенні у ряді прикарпатських міст українського міського самоврядування.

Академіка В.Грабовецького цілком справедливо можна назвати сучасним літописцем Прикарпаття, без публікацій якого важко уявити сьогоднішній розвиток історико-краєзнавчої науки. Він неодмінно відгукується на всі найважливіші історичні події, став натхненником проведення проблемних науково-теоретичних та практичних конференцій. Познайомившись з першим томом “Ілюстрованої історії Прикарпаття”, читач зможе поповнити свої знання з історії рідного краю, збагатитись

першоджерелами нашої духовності, більш глибоко усвідомити витoki свого прабатьківського коріння, рідного порогу. Вихід першого тому трьохтомного видання є поки що єдиним такого роду дослідженням серед регіонів України.

Сьогодні В.Грабовецький очолює кафедру історії України Прикарпатського університету імені В.С.Стефаніка, продовжуючи дослідження різноманітних проблем історії України, рідного Прикарпаття. Його багаторічна наукова і культурно-громадська діяльність високо оцінені. В 1989 р. В.Грабовецького було нагороджено орденом "Пошани". Він лауреат обласних краєзнавчих премій імені Івана Вагилевича (1991) та академіка Івана Крип'якевича (1998), нагороджений медаллю на відзнаку плідної роботи на ниві охорони пам'яток історії та культури України (1992). У 1995 р. Указом Президента України В.Грабовецькому присвоєно почесне звання "Заслужений діяч науки і техніки України" за значний особистий внесок у розвиток національної освіти, впровадження сучасних форм навчання і виховання молоді. Того ж року Володимир Васильович був обраний академіком АН Вищої школи України по відділенню історії, філософії та права і затверджений загальними зборами Академії Наук Вищої школи України 30 листопада 1995 р. У 1997 р. вченого нагороджено почесним знаком Міністерства освіти України "Відмінник освіти України".

"Одним із достойників наукового, культурно-освітнього життя Івано-Франківська, - відзначав декан історичного факультету Прикарпатського університету імені В.С.Стефаніка, доктор історичних наук, доктор філософії, професор Микола Кугутяк, - є завідувач кафедри історії України, талановитий учень академіка Івана Крип'якевича Володимир Грабовецький. Іншого подібного професора в природі просто не існує. Немає і все. Як немає, мабуть, у вітчизняній історії найпотаємніших закутків, куди б він не заглянув, навіть у такі найвіддаленіші специфічні, як археологія, сфрагістика, генеалогія, геральдика. Не як метелик-одноденка, примагнічений кон'юнктурним світлом, а із солідним вантажем історичних аргументів". До цих слів важко ще що-небудь додати.

Микола ВЕГЕШ,
директор НДІ карпатознавства,
завідувач кафедру політології
Ужгородського національного
університету, доктор історичних
наук, професор